

**Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Моген-Буренская средняя общеобразовательная школа с.Кызыл-Хая
муниципального района «Монгун-Тайгинский кожуун Республики Тыва»**

РАССМОТРЕНО
Школьным методическим объединением
Руководитель
А.Т. Салчак / Салчак А.Т. /
Протокол № 1 от 26.08 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Зам. директора по УВР
Ч.М-Б. Балды / Балды Ч.М-Б. /
«01» сентября 2023 г.

ПРИНЯТО
Педагогическим советом школы
Протокол № 3 от 01.09 2023 г.

**Рабочая программа
по литературному чтению на родном языке 3 «а» класса
(название предмета)
на **2023-2024 учебный год**
составлена на основе ФГОС
начального общего образования**

Кызыл-Хая, 2023 г.

Литературлуг номчулга

Тайылбыр бижик

3-ку класстын литературлуг номчулга эртемнге ажылчын программаны дараазында нормативтиг болгаш ооредилге-методиктиг документиерге даянып тургускан:

- 1) 29.12.2012 чылда ундурген №273 – ФХ «Россия Федерациязында ооредилге дугайында» федералдыг хоойлузунга;
- 2) Эге ниити билиг ооредилгезенин федералдыг куруненин ооредилге стандарттарынга (06.10.2009 ч № 373)
- 3) 21.06.2014 чылда ундурген №2562 ВХ-1 «Тыва Республикада ооредилге дугайында» Тыва Республиканын хоойлузунга;
- 4) «Өөредилгени төрээн (тыва) дыл кырынга алыр аргалыг өөредилге албан черлеринин даңзызы» деп өөредилге болгаш эртем яамызының 2021 чылдың август 13-те 955-д дугаарлыг ундурген дужаалынга;
- 5) Тыва Республиканын нити болгаш профессионал ооредилге яамызынын чанында ооредилге-методиктиг човулелдин бадылааны-биле, Л.С. Кара-оолдун 2-4 класстарга тургусканы эгешколанын номчулга программазынга (Кызыл-2011 чыл)
- 6) Л.С. Кара-оол деп авторнын 3-ку клазынын «Литературлуг номчулга» номунга;
- 7) Моген-Бурен ортумак школазынын 2023-2024 чылдын 1-4 класстарга тургускан ооредилге планынга (вариант 4);

Эге школага чечен чогаал номчулгазынын курузу уругларны чечен чогаал оранынче углап, состун уран чурумалдыг овор-хевирин дамчыштыр чогаалдын (созуглелдин) долу болгаш делгем утка-шынарлыын хой талазындан угаап билип алырынга дузалаар. Чечен чогаал номчулгазы состун чогаадыкчы уран-мергенин билиндирип, чогаалдар номчуурунга уругларнын сонuurгалын оттурар.

Эге школаның 3-ку клазынга төрээн чугаа курузунун утказы Л.С. Кара-оолдун «Литературлуг номчулга» номунун (2013), Е.Т. Танованын 3-ку класска «Класстан дашкаар номчулганын» дузазы-биле болгаш устунде айыттырган 2-4 класстарга номчулга программазынын» аайы-биле илереттинер болгаш боттаныр. Литературлуг номчулга номнарында кирген чогаалдарны шын сайгарып, оон утказын оореникчилерге шын, чедир билиндирерде, методиктиг аргаларны башкынын тодаргай шилип алыры чугула. Чогаал сайгарылгазының уезинде созуглелдин чугле сюжедин, ында кирген барымдаалыг дыёнадыгларны чугула коор, чангыс талалаар чорукту база ону дамчыштыр илерээн билиглер-биле кызыгаарлаттынарын болдурбас. Амгы методиканын кол негелдези эгелеп чоруур номчукчунун кичээнгеин чечен чогаалдыё эстетиктиг будужу, ында тургустунган мораль-этиктиг болуушкуннар; чогаалчынын долгандыр турар хурээлелге хамаарылгазы, коруш-туружу ону дувуредип чоруур унелелдиг угланышкыннар, чанчыл- созуглелдер айтырыглары база чогаал сайгарылгазынга хамаарышкан оске-даа айтырыглар хаара туткан турар ужурлуг.

Эге школага чечен чогаал номчулгазынын программазы чечен-эстетиктиг болгаш литература шинчилелдиг принциптерге ундезилеттингеш «Литературлуг номчулга» номунун тургузуун болгаш утказын тодарадыр. Оон ангыда программа уругларнын номчулгага хамаарышкан билиинин деннелин, номчулганын сорулгазын, оорениринин чамдык аргаларын айтып турар.

Программа езугаар «Литературлуг номчулга» неделяда **2 шак, чылда 68 шак** кылдыр хувааттыглан.

1-ги чартык чылда – 32 шак

1-ги улдуң – 18

2-ги улдуң – 14

2-ги чартык чылда – 36 шак

3-кү улдуң – 20

4-кү улдуң – 16

Л.С.Кара-оолдун тургусканы программада албан шингээдир уjurлуг билиглернин адыр бурузун тус-тузунда каш шак дургузунда ооренирин чиге тода айыткан (устунде бердингени-биле). Ук программада номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазынга чылда 68 шак бердинген. А чижек ажылчын планда программага дуушпейн турар хажыдышкыннар бар.

Чижек календарь-темалыг план литературлуг номчулга эртемин неделяда 2 шак ооренир кылдыр санап, чылда 68 шакка санаттыгган. Программага дуушпес хажыдышкыннар номчулга эртемин ооредиринин шактарынын кызырылганындан тывылган. Ынчангаш ооренип эртер номчулганын тематикаларынга бердинген шактарнын база класстан дашкаар номчулганын шактары кызырылган.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга оореникчилернин кол билиглери, мергежилдери болгаш чанчылдары.

3-ку классты доозуп тургаш, оореникчилер дараазында чуулдерни шингээдиң алган турар.

Номчулганын чанчылдары:

Бирги чартык чылда 2-3 слогтардан тургустунган нарын эвес состерни будуну-биле адап, 3-4 слогтарлыг элээн нарын хире состерни слогтарга чарбышаан, шын, медреселдиг номчуп билир; домакка состерни бот- боттарындан адырбайн, утка талазы-биле аразында тудуш холбаалыг кылдыр номчуур; номчулганың темпизи чоорту дургедеп, таныш эвес созуглелди номчуурунун дургени минутада 35-45 хире сос.

Ийиги чартык чылда утка талазы-биле билдингир состерни болгаш домактарны шын, аянын, медреселдиг, илдик чокка, тода дынналдыр номчуп шыдаптар; созуглелде чугула утка илередир состу ун-биле (унну бедидип азы чавызадып тургаш) ылгап билир; таныш эвес созуглелди номчуурунун дургени 1 минутада 75-80 хире сос. Медээ, айтырыг, кыйгырыг демдектерин барымдаалап, домактарнын аянын ун-биле дамчыдып билир. Аянын номчуурунга белеткенир талазы-биле бот-онаалганы башкыдан алгаш, улуг эвес созуглелди иштинде номчуп билир.

Созуглел-биле ажыл. Номчаан чуулунге хамаарыштыр айтырыгларга харыы берип, утказын чугаалап, кол бодалды илередип билир. Чогаалдын киржикчилеринин кылып турар чуулдерин унелеп, чылдагаанын тайылбырлап шыдаптар. Созуглелди боттарынын состери-биле катаптап чугаалаары. Номда бердинген айтырыглар болгаш онаалгаларны номчаан чуулунге хамаарыштыр ажыглап билири: номчаан созуглелдин адын номнун допчузундан тып шыдаары. Башкынын дузазы-биле кезектерге чарып каан созуглелдерге аттар тывар. Абзацтарны барымдаалап тургаш созуглелдин утказын шын тургузарынга баштайгы чаёчылдарны алыр. Шулуку аянын номчуп, доктаадып, тоолдарны ыдып билир.

3-ку класстын оореникчилеринин литературлуг номчулгада программаны билип алганынын планнаттыгган туннелдери.

Мозу-шынарында, аажы-чанында (личносту) хевирлеттинген турар билиглери:

- Торээн дылвыыс харылзажырынын база мээ-медреселивистиё шынарын коргузеринин кол чепсээ;
- Торээн дыл национал культуравыстыё кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;

- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонуургалын оттуары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдыё уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

-Торээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырадынга оореникчинин бот киржилгеzi;

- Аас чугаага дылдыё уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

3-ку класстын оореникчилеринин (личносту) хевирлеттинген турар үжүрлүг мозу-шынары:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- езу-чурумга чагырткан, ужур-дурумну сагып билир кижизиг мозу – шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;

3-ку класстын оореникчилеринин билиинин предметтиг хевирлеттинген турары:

-Ыткыр, сымыранып, иштинде созуглелди бодунуё билип алыр шаа-биле дурген номчууру.

-Созуглелдин хевирлерин литературлуг негелделерге дууштур (шын адалга, бижик демдектерин, логиктиг ударениени сагып) номчууру.

-Созуглелдин адынга болгаш бердинген чуруктарынга даянып, оон утказын баш удур даап бодаары.

-Номчаан чуулунун кол состеринге даянып , утказын бодунуё созу-биле дамчыдып билири.

-Болуушкуннарнын болуп турар аайы-биле дес-дараалашкаан сагып чугаалаары.

-Созуглелди кезектерге утказыныё аайы-биле чарып, башкыныё дузазы-биле бодуун болгаш нарын план тургузуп, кезек бурузунге база будун созуглелге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири.

- Номчаан чуулун долuzu-биле, кысказы-биле, шилилгелиг, диалогтарны медээ домактары-биле солуп, чувелернин овор-хевирин деннеп, чугаалап билири.

-Номчуур номунуё титулдуг арынын, аннотациязын, эге база туннел созунге даяныры.

-Хереглээн номун алфавиттиг каталогтан тып, библиотекада бар номнарны ажыглап ооренири.

-Справочниктер, энциклопедиялар, уругларга хамаарышкан журналдарны ажыглап билири база кыска аннотацияларны с\мелээн номнарга тургузары.

- Номчаан материалында кол маадырларныё мозу-шынарларын кижиниё алдынар ужурулуг дурумнери-биле деннээри.

3-ку класстын оореникчилеринин предметтиг хевирлеттинген турар үжүрлүг билиглери:

-Номчаан чуулунге хамаарыштыр бодунун бодалдарын илередип билири, ону аас болгаш бижимел-биле дамчыдып билири.

-Созуглелдин эстетиктиг болгаш мозу-шынарга хамаарыштыр унелиг талаларын бодунун билип турар аайы-биле илередип билири.

Чугаа чорудулгазы болгаш медээлер-биле ажыл (метапредметтиг).

3-ку класстын оореникчилеринин чугаа чорудулгазынын болгаш медээлер-биле ажылдаарынын (метапредметтиг) хевирлеттинген турары:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедингир созуглелди ун доктаашкыны, интонация болгаш номчулганын дургенин барымдаалап шын, медеделдиг, аянын номчууру;

- танып эвес созуглелди номчуурунун дургени 1 минутада 55-60 хире сос;

- чогаалдын адынга болгаш аёаа хамаарыштыр чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (узундулерни, абзацтарны) дыёналдыр номчууру, доктаадып алыры;

а) Хун буруде кылыр ажылдар (регулятивтиг).

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- Ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунун, эштериниё ажылын унелеп билиринге ооренири;
- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планап билири; салып алган сорулгаларын езугаар ажылын кылып билири;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- башкы-биле демниг ажылдажыышкын уезинде чечен чогаалды ооренип шингээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;
- кылып турар ажылдарын ажыл уезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;
- номчулга талазы –биле бодунун ажылын планнап билири.

б) 3-к класстын оореникчилеринин эртемге сонуггалын ханадыры-биле чоруттунган ажылдарнын туннелинде (познавательный)

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуё назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдыё негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири ;
- белен таблицааларны, схемаларны, созутгелдерни немээри;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) 3-ку класстын оореникчилеринин бот-боттарынын аразында харылзажырынга хамаарыштыр хевирлеттинген турар билиглери (коммуникативтиг):

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;
- билдинмес чуулдеринге айтырыгларны салып билири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;
- болукке ажылдап ооренири; бодунун бодалындан ангыда эжинин узел-бодалын база дыннап, унелеп билири;

- туннел ундурерде бодунун бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-ооруннун узел-бодалы- биле деннештирип билири;

Оореникчилернин харылзажырынга хамаарыштыр билиглеринин хевирлеттинери:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;

-удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны \езинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

- болук-биле ажыл уезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

«Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп болук

Планнын туннел:

- ангы-ангы созуглелдерни ыткыр дынзыг аянын номчулга, иштинде номчулга болгаш дыёнап турар уеде уткаларын шын медреселдиг билип алыры; оларнын онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырнын), созуглелдернин кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарныё чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыёнаан ооредиглиг, эртем-популярлыг болгаш уран-чечен созуглелдерге айтырыгларны салып билири.

Бердинген туннелдернин чедип алырынын билии:

- созуглелдернин ангы-ангы хевирлериниё шынарларын тодарадыры;

- номчаан азы дыёнаан созуглелдин кол утказын, кол маадырларын, созуглелдин утказынга хамаарышкан айтырыгларга харыылап тургаш, болуушкуннарныё чуру мун тодарадып билири;

- созуглелдин утказынга хамаарышкан айтырыгларны салып билири.

Темаларнын туннелин унелээри.

«5» - 1 минутада 85-90 сос. Программаны бедик деннелде шингээди алган.

«4» - 1 минутада 75 -80 сос. Программаны бедик деннелде шингээди алган.

«3» - 1 минутада 65-70 сос. Программаны шийгээди алган.

«2» - 1 минутада 55-60сос. Программаны шингээди албаан

Тематиктиг планнаашкын

№	Кезектин темазы	шагы
1	Экии, литературлуг номчулга!	2
2	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери	4
3	Ооренип оорен	4
4	Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни	3
5	Эки кылган ажыл-элеп-читпес алдар	4
6	Хоглуг ужуралдар, солун болуушкуннар	2
7	Бойдустун чажыттары	4
8	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.	6
9	Бойдуска хумагалыг болуулу!	3
10	Авторлуг тоолдар	6
11	Торээн чуртум камгалакчылары	3
12	Улус аразындан ие караа чымчак	3
13	Чылдын уелери. Хоглуг чазым.	2
14	Улустун аас чогаалы. Тоолдар.	3
15	Бистин бичии оннуктеривис	4
16	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар	3
17	Ойнаксанчыг оюннарым	3
18	Кижиги болуру чажындан	4

19	Оске чоннарнын аас чогаалы	2
20	Чонум чаагай ёзу-чанчылдары	2
21	Чылдын уелери. Чараш чайым	1
Ниити:		68

Календарь-тематиктиг планнаашкын

№	Теманын ады	Шагы	Планда эртер хуну	Херек кырында эрткен хуну
Экии, литературлуг номчулга!				
1	Моорей « Угаанныглар,сагынгырлар»	1		
2	Е. Танова Тыва черге йорээл	1		
Улустун аас чогаалынын биче хевирлери				
3	Тывызыктар	1		
4	Улегер домактар	1		
5	Оюн удээн чугаалар	1		
6	Узун тыныш	1		
Ооренип оорен				
7	Аккырмаа биле ийи С.Сурун-оол	1		
8	Бодалга бодааным Н.Носов	1		
9	Ийи 2 Е.Танова	1		
10	Эдилелдин ээзинде Ч. Ондар	1		
Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни				
11	Куску аргага. О.Сагаан-оол	1		
12	Кайгамчыктыг картошкам Э.Кечил-оол	1		
13	Кыштын тыныжы Ч.Ондар	1		
Эки кылган ажыл-элеп-читпес алдар				
14	Шартылаа биле кымыскаяк. Ю.Кюнзегеш	1		
15	Ажыл Ю.Кюнзегеш	1		
16	Арзылан биле пар. О.Сувакпит	1		
17	Салаалар. О.Сувакпит	1		
Хоглуг ужуралдар, солун болуушкуннар				
18	Мыйыт.К-Э.Кудажы	1		
19	Ууттунмас тоорук. С.Сурун-оол	1		
Бойдустун чажыгтары				
20	Алдын шынаа. М.Пришвин.	1		
21	Чогум чул ол, уруглар? С. Комбу.	1		
22	Хек.С.Сурун-оол	1		
23	Кушкаштарнын медээзи.Г. Скребицкийни	1		
Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.				
24	Кыш. Б.Ховенмей	1		
25	Кыштын шулукчузу. М.Кенин-Лопсан	1		
26	Кыш.А.Пушкин	1		
27	Харжыгаш. М.Кенин-Лопсан	1		
28	Ак кодан. Л.Толстой	1		
29	Соок-Ирей.Л.Чадамба	1		
Бойдуска хумагалыг болуулу!				
30	Оскус ангыр.М.Кенин-Лопсан	1		
31	Хурээлелди камгаланар! Ч.Кара-Куске	1		
32	Эмнеп алган. О.Сувакпит.	1		
Авторлуг тоолдар				
33	Сагынгыр куске. С.Пюрбю	1		
34	Угаанныг куске.С.Маршак	1		
35	Кажар диин.С. Пюрбю	1		
36	Оптут Чыккылаа .С.Пюрбю.	1		

37	Бодаган. Т. Кызыл-оол	1		
38	Багай чанчыл. Т.Кызыл-оол	1		
Торзэн чуртум камгалакчылары				
39	Шолалатканым. Э.Кечил-оол	1		
40	Ийи алышкы. А.Барто	1		
41	Проект « Бистин ачаларывыс»	1		
Улус аразындан ие караа чымчак				
42	Ием холу. Б.Ховенмей.	1		
43	Ававыс чокта. С.Тока	1		
44	Ава созун дыннавака. Э.Кечил-оол.	1		
Чылдын уелери. Хоглуг чазым.				
45	Онза уе. О.Сагаан-оол.	1		
46	Часкы тарылга. Л.Чадамба	1		
Улустун аас чогаалы. Тоолдар.				
47	Чыраа кулун	1		
48	Хам Бору биле Шинчээчи Бору	1		
49	Хараган бажында дук.	1		
Бистин бичии оннуктеривис				
50	Мени таныыр. К.Ондар.	1		
51	Сайдаяк. С.Комбу	1		
52	Оол биле кушкаш. О.Саган-оол	1		
53	Элик оглу. О.Саган-оол.	1		
Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар				
54	Дуза дилээн адыг	1		
55	Аскыр Дагаа чуге дан бажында алгырар апарганыл?	1		
56	Дээлдиген уну	1		
Ойнаксанчыг оюннарым				
57	Чылгылаар мен. Ч.Кара-Куске	1		
58	Чунгу. Ч.Кара-Куске	1		
59	Таныжылга. А.Шоюн	1		
Кижиге болуру чажындан				
60	Шериг-оолдун олказы. С.Сурун-оол	1		
61	Алышкылар. Ч.Кара-Куске	1		
62	Чаан болгаш Моська. И.Крылов	1		
63	Ошку биле Бору. Л.Толстой	1		
Оске чоннарнын аас чогаалы				
64	Ыят чок крокодил. (Кхмер тоол)	1		
65	Ийи элчиген. (кыргыз улустун тоолу)	1		
Чонум чаагай ёзу-чанчылдары				
66	Танды кежи. К-Э.Куд	1		
67	Мунгашталган балыктар. М.Кенин-Лопсан	1		
Чылдын уелери. Чараш чайым				
68	Каас уе. Л. Чадамба Чодураа. С.Сурун-оол	1		